

Boer klem tussen meer ganzen en meer natuur

Natuur neemt toe, net als het aantal ganzen in de provincie Friesland. Niet alleen de boeren hebben last van het toegenomen aantal, ook rietvogels als de roerdomp. Voor beide vogels geldt een behoudsdoelstelling in Natura 2000-gebied De Deelen. Inmiddels laat een naar boerenland verschuivend groter aantal foeragerende ganzen meer poep achter in het Natura 2000-gebied. De waterkwaliteit loopt terug.

Een koppel grauwe ganzen en brand ganzen is neergestreken op een drassig weiland.

Foto: Shutterstock

Terreinbeherende organisaties (TBO's) dienen de ganzenpopulaties in bepaalde Friese Natura 2000-gebieden te beheren. Dit om te voldoen aan de Vogelrichtlijn. Gebieden waar instandhoudingsdoelen zijn vastgesteld voor ganzen, worden hiervoor niet ingericht en beheerd, zo stellen boeren.

Ook heeft de terreinbeheerder van een - niet nader genoemd - Fries Natura 2000-gebied geschikte foerageergebieden voor ganzen omgevormd voor andere doelstellingen. Dat blijkt uit de praktijkanalyse Fryske Guozze-oanpak uit 2021. Ganzen die eerst binnen het Natura 2000-gebied hun kostje bijeen scharrelden, wijken uit naar het boerenland. Volgens een medewerker van de TBO is dit ook de bedoeling.

GANZENDRUK GROOT PROBLEEM

Uit de praktijkanalyse blijkt ook dat Staatsbosbeheer (SBB) in 'dit' gebied meer land onder water zet om leefgebied voor andere vogels dan ganzen te vormen. De ganzen schuiven op. Staatsbosbeheer heeft gezegd dat het niet hun taak is om ganzen op te vangen, maar dat dit voor rekening van de boeren in de omgeving is.

Het Natura 2000-gebied is aangewezen voor opvang van overwinterende en trekganzen. Staatsbosbeheer heeft het gebied ingericht voor andere vogels dan ganzen. In plaats van een goede en ruime vergoeding voor opvang van ganzen op boerenland bezuinigt provincie Friesland op de vergoeding. Oneerlijk en onrechtmatig, vinden boeren. Terreinbeheerders doen te weinig om de groeiende populatie te beheersen. Het probleem groeit, aldus de praktijkanalyse.

Welk gebied precies wordt bedoeld met 'dit' gebied, is niet vermeld. Wel omvat het de Waddeneilanden, zuid-/westzijde Lauwersmeer, Hallum e.o., Workum en IJsselmeerkust, de Alde Feanen, De Deelen, noordzijde Fluessen en Zuidwest-Friesland.

Een ingewijde (naam bij Staf bekend) meldt dat het De Deelen

Subsidie voor natuurtypen

Staatsbosbeheer krijgt geen subsidie, vergoeding, of toeslag binnen het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) voor opvang en of beheer van ganzen in de Natura 2000-gebieden in Friesland. SBB ontvangt wel geld voor het beheer van terreinen, de SNL-regeling/vergoeding Natura 2000.

Beheerplan Natura 2000 De Deelen meldt dat het wenselijk is dat voorkomende habitattypen worden geïnventariseerd. Dit zijn blauwgraslanden, heischrale graslanden en trilvenen en overgangsvenen. Deze komen nu niet voor, of in geringe oppervlakten. Ze kunnen zich mogelijk lokaal verder ontwikkelen. Dit biedt de TBO mogelijkheden om subsidie aan te vragen voor de natuurtypen. Trilvenen, bijvoorbeeld, zijn financieel heel aantrekkelijk.

Wie het Natuurbeheerplan bekijkt, ziet dat er sprake is van uitbreiding aan de west- en zuidzijde van De Deelen. Aan de westzijde moet (bij bestaande natuur) vochtig hooiland worden omgezet naar veenmoeras. Bij nieuwe natuur gaat het om nog om te vormen natuur naar vochtig weidevogel-grasland.

In het zuiden is dit het omvormen van (bestaande natuur) kruidenrijk en faunairijk grasland naar veenmoeras. Bij nieuwe natuur gaat dit om omvormen van kruidenrijk en faunairijk grasland naar veenmoeras. Veenmoeras is duidelijk een ambitie. Het is financieel aantrekkelijk om bijvoorbeeld een hectare kruidenrijk en faunairijk grasland (258,04 euro per hectare; tarieven 2023-2028) om te vormen naar veenmoeras (644,66 euro per hectare).

bij Heerenveen kan zijn. Hij noemt dit een probleemgebied, waar steeds minder foerageergebied is gemaakt door Staatsbosbeheer.

De Deelen wordt duidelijk vermeld in een WUR-rapport uit 2023. Ecologen noemen de enorme druk van ganzen een groot probleem voor De Deelen en voor de boeren in de omgeving. Het gaat om schade door foeragerende ganzen op grasland. 'Ganzen trekken zich in zomer terug in De Deelen, ruïen daar en veroorzaken enige eutrofiëring en vreten riet, wat mede leidt tot afslag van de legakkers.' Volgens Staatsbosbeheer is het ontbreken van verlandingsvegetaties het belangrijkste probleem. De ganzen? Minder belangrijk.

Het maken van een natte overgangszone in het landbouwgebied rond De Deelen is een kans voor het realiseren van natuurdoelen, zoals uitbreiding van het foerageergebied voor de Natura 2000-doelsoorten. Staatsbosbeheer ziet dit als 'mooi meegenomen'.

CONFLICT

Volgens Voslamber (2010) is De Deelen in de zomer en nazomer van belang voor grauwe ganzen. In de zomer komen er ongeveer 1.500 grauwe ganzen om te ruïen. Deze verblijven in het natuurgebied en net na de vleugelrui op het omliggende land. De draagkracht van De Deelen is te klein om grote aantallen ganzen met jongen in leven te houden. Dit geeft een conflict met andere instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000.

Ook volgens beheerplan Natura 2000 De Deelen (al uit 2015) hebben de ganzen een negatieve invloed op de moerasvogels. Afname van het areaal riet (door de ganzen) kan een aantal zeldzame doelsoorten als roerdomp en grote karekiet negatief

beïnvloeden. Vergroting van geschikte broedplaatsen en sterk verbeterde voedselsituatie zijn de belangrijkste oorzaken van de snelle toename van ganzen.

ONGESCHIKT ALS FOERAGEERGEBIED

Uit De Levende Natuur (2005) blijkt dat de achteruitgang van de kolganzen in het Leekstermeer bij Groningen duidelijk te maken heeft met omzetting van percelen met regulier agrarisch gebruik in reservaatgraslanden. De natuurreservaten zijn door de verruiging ongeschikt als foerageergebied voor ganzen. Agrarisch gebied wordt nauwelijks aangewezen als opvanggebied.

Volgens Van den Bremer et al. reageren overwinterende grauwe ganzen negatief op natuurontwikkeling in uiterwaarden. Productiegrasland wordt omgezet in meer natuurlijke vegetatie. Wel blijkt de grauwe gans qua gras minder kieskeurig dan de kolgans of brandgans (Voslamber & Lieftink 2011).

Uit beheerplan De Deelen blijkt dat ganzen voor hun voedsel afhankelijk zijn van voedselrijke graslanden in de buurt van het rustgebied. Een klein deel van dit foerageergebied ligt binnen de Natura 2000-begrenzing. Het overgrote deel ligt in de omgeving en heeft een landbouwfunctie. De landbouwgronden rondom De Deelen zijn onderdeel van een ganzenopvanggebied.

VERGOEDING VOOR SCHADE

Boeren in Fryslân krijgen 100 procent als vergoeding voor schade door ganzen in foerageergebied. Buiten foerageergebied was dit jaren 80 procent. Vanaf 1 oktober is dit teruggedraaid naar 95 procent.

De uitgekeerde faunaschade voor ganzen in Friesland neemt sinds 2019 gestaag toe, zo blijkt uit cijfers van BIJ12

Staatsbosbeheer richt Vogelrichtlijngebied De Deelen (Fr) steeds meer in voor watervogels. Daardoor neemt het foerageergebied voor de ganzen af. Deze schuiven nu op naar boerenland.

Foto: René Luijmes

Tabel 1: Uitgekeerde faunaschade in Friesland (afgerond en in miljoen euro). Bron: BIJ12

	2019	2020	2021	2022	2023
Brandgans	4,8	5,6	5,3	5,0	5,6
Grauwe gans	1,7	2,3	2,8	3,6	5,3
Kolgans	1,5	1,2	1,5	1,8	2,1
Rotgans	0,7	0,8	1,1	1,0	1,3

(zie tabel 1). Voor grauwe gans steeg die van 1,7 miljoen in 2019 naar 5,3 miljoen in 2023. Voor de brandgans was dit 4,8 miljoen in 2019 en 5,6 miljoen in 2023. Bij de uitgekeerde faunaschade kan sprake zijn van verschillende waarden voor kilogrammen droge stof per jaar.

Wie het beheerplan met de cijfers van de draagkracht van het aantal ganzen vergelijkt met de getallen van Netwerk Ecologische Monitoring Natura 2000 De Deelen, ziet dat er veel meer ganzen zijn dan het gebied aankan, zoals ook al eerder in onderzoek werd aangegeven (zie tabel 2).

De Deelen is aangewezen voor de Vogelrichtlijn. Het heeft een instandhoudingsdoelstelling voor niet-broedvogels als kolgans, grauwe gans en brandgans. Draagkracht is respectievelijk 17.600, 480 en 9.900 vogels. De kolgans heeft een seizoenmaximum van 17.600. Uit het Netwerk blijkt dat dit een aantal keren is overschreden, waarvan één keer fors: 37.000. Bij de brandgans is het maximum 9.900. Dit is in drie perioden (fors) overschreden.

De grauwe gans heeft een seizoengemiddelde van 480 vogels. Dit gemiddelde is in alle perioden overschreden. Bij de telling is onderscheid gemaakt tussen foerageren en slapen.

VERMESTENDE VOGELPOEP

Volgens het beheerplan is er geen directe aanvoer van fosfaat met inlaatwater vanuit de landbouw. Wel zorgt de vermistende werking van vogelpoep van grote groepen ganzen voor een slechtere waterkwaliteit. De aantallen overzomerende grauwe ganzen nemen de laatste tijd enorm toe, zo meldt het beheerplan al in 2015. Vogelpoep komt terecht op de bodem van het water en heeft dus een cumulatief effect.

Door maatregelen is de waterkwaliteit sinds halverwege de

jaren negentig verbeterd. Zo daalde het fosfaatgehalte tot onder de KRW-norm. Maar de laatste jaren is er een negatieve ontwikkeling waarneembaar: het fosfaatgehalte neemt toe, evenals de hoeveelheid algen. De oorzaak? Onduidelijk. De bijdrage van vogelpoep aan de slechte waterkwaliteit is een factor. Het belang hiervan is volgens het beheerplan onbekend.

Grote vraag is nu hoe de waterkwaliteit er na tien jaar uitziet en welke factoren van invloed zijn. Het aantal ganzen is in die periode (flink) toegenomen. Dit belemmert de instandhoudingsdoelstelling van broedvogels als de roerdomp. De Deelen breidt uit met onaantrekkelijker gebied voor ganzen. SBB vraagt hiervoor vergoeding aan. Terwijl de boeren buiten de foerageergebieden tot voor kort slechts 80 procent vergoed kregen.

De grotere aantallen ganzen foerageren in toenemende mate op het grasland. En ze nemen een flink deel van hun poep mee het natuurgebied in. ■

Bronnen

- Van den Brink, B. et al. Rapportage Praktijkanalyse Fryske Guozzeoanpak. Boerema & Van den Brink (2021)
- Kuindersma W. et al., De weerbaarheid van beleidsintegratie in de veenweiden. WOT rapport 152 (2023)
- Beheerplan Natura 2000 De Deelen (2015)
- Voslamber B., Pilotstudie Grauwe Ganzen (Anser anser) De Deelen, 2007-2009, SOVON-onderzoeksrapport 2010/02
- Van der Jeugd et al. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei?, SOVON-onderzoeksrapport 2006/02
- Nienhuis J., Ganzen slachtoffer van extensivering. Levende Natuur (2005)
- Van den Bremer et al., Draagkracht voor overwinterende ganzen in Natura 2000-gebied Rijntakken. Sovon-rapport 2019/36
- Voslamber B. & Liefink M., Standaard Rekenmethodiek grasetende watervogels in de Rijntakken. Sovon-onderzoeksrapport 2011/09
- J. Latour et al., Ecologische analyse van de Fryske guozzeoanpak. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek. Sovon Vogelonderzoek Nederland
- Netwerk Ecologische Monitoring (Sovon, RWS, CBS, provincies)
- Faunaschadecijfers BIJ12
- <https://fryslan.maps.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?webmap=b013bcee7ef44dbfaffb1c129813e083>

Tabel 2: Winter- en trekvogels Natura 2000 De Deelen. Bron: Netwerk Ecologische Monitoring (Sovon, RWS, CBS, provincies)

Soort	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Brandgans	1.200	16.250	2.260	25.000	10.600	6.800
Grauwe gans (foerageren)	1.051	885	1.210	911	657	807
Grauwe gans (slapen)	903	1.650	1.600	1.420	onbekend	1.500
Kolgans	10.820	13.940	18.950	16.000	37.000	14.000